

Ấn tượng Phan Mỹ

Sau Cách mạng Tháng 8-1945, cố luật sư Phan Mỹ (1914-1981) có thời gian làm Chánh văn phòng Chủ tịch Phủ, Bộ trưởng Chủ nhiệm Văn phòng Phủ Thủ tướng. Bác Hồ, các đồng chí lãnh đạo Đảng, Nhà nước và anh chị em cùng làm việc quý mến ông không chỉ vì tinh thần tận tụy, năng lực làm việc mà còn vì ông có tình thương chân thành với mọi người cùng sống và làm việc.

Cụ đồ Phan Điện, người cha thân yêu của hai anh em Phan Anh, Phan Mỹ thường kể:

- Dòng họ Phan nhà ta vốn dòng nho yêu nước, trước kia đâu có khó khăn thế này. Ông nội các con là cụ Phan Văn Tao theo nghĩa quân Hương Khê của cụ Phan Đình Phùng khởi binh chống Pháp từ đầu năm 1885. Đến 1895 cuộc khởi nghĩa không thành. Mẹ các con lại là cháu cụ Phan Đình Phùng nên gia đình ta bị bọn cường hào trả thù, thầy phải tha phương đi kiếm sống.

Thời kỳ ở Hà Đông thầy thường tìm đến cụ Nguyễn Thượng Hiền. Năm 1907 cụ Hiền xuất dương Đông du chống Pháp. Thầy đã đưa gia quyến cụ về quê mình ở Tùng Ảnh (Đức Thọ - Hà Tĩnh) ẩn náu. Sự việc bị lộ, thầy bị Tổng đốc Hoàng Trọng Phu bắt đi tù. Nhà mình càng khổ cực. Các con hãy phấn đấu thoát cảnh bị áp bức cơ cực này.

Nghe lời thầy, hai anh em Phan Anh, Phan Mỹ nhắc nhau quyết chí học hành.

Các anh đã tìm được đường lên đỉnh núi theo ý muốn của người cha thân yêu.

Năm 1936 đỗ tú tài, Phan Mỹ về dạy học ở trường Gia Long rồi sang trường Thăng Long. Thu nhập mỗi tháng ở trường là 150 đồng, các trường khác là 70 đồng/tháng. Lúc này lương khởi điểm thư ký toà sứ là 25đ/tháng, giá 1 tạ gạo khoảng 1,5 đồng. Cuối năm 1937, khi người anh Phan Anh được học bổng sang Pháp học, Phan Mỹ đã dành tiền lương dạy học của mình gửi sang Pháp giúp thêm anh.

Thời gian này Đảng Cộng sản Đông Dương giác ngộ được một số thanh niên trí thức tham gia Mặt trận Việt Minh như các anh Dương Đức Hiền, Vũ Văn Cẩn, Nguyễn Ngọc Minh, Phan Mỹ, Nguyễn Xuân Thảo, Phạm Thành Vinh... Các anh hoạt động trong phong trào sinh viên học sinh, thanh niên ở Hà Nội đang lên cao cùng phong trào dân chủ của Mặt trận Bình dân ở Pháp lúc ấy.

Khi Phan Anh ở Pháp về nước, hai anh em cùng các anh Phan Thanh, Đặng Thai Mai, Nguyễn Văn Huyền..., cho xuất bản báo Thanh Nghị do anh Vũ Đình Hoè làm chủ nhiệm. Tờ báo có nhiều bài giá trị được dân chúng rất hoan nghênh.

Phan Mỹ vừa dạy học vừa hoạt động sinh viên, thanh niên, báo chí vừa theo học Đại học Luật, được anh em bạn bè đồng nghiệp cùng làm việc rất quý mến vì cách làm việc năng động hiệu quả, cách ứng xử trung thực thương yêu bạn bè của anh.

Vừa qua tôi có dịp gặp bác Lê Văn Giăng, nguyên Thứ trưởng Bộ Đại học và Trung học chuyên nghiệp, người đã có nhiều thời gian làm việc với anh Phan Mỹ được nghe bác nói chuyện:

- Tôi gặp anh Phan Mỹ lần đầu vào năm 1942 khi anh vừa tốt nghiệp Đại học Luật. Lúc ấy tôi đang học năm thứ nhất trường Đại học Nông nghiệp và Đại học Khoa học ở Hà Nội. Được thầy Nguyễn Thiện Lâu (thầy giáo cũ của tôi ở Huế) giới thiệu, tôi tìm gặp anh Phan Mỹ đang dạy học ở trường Thăng Long. Anh ái ngại hoàn cảnh kinh tế khó khăn của tôi nên đã cho tôi nhận một số bài tập Pháp văn của học sinh trường Thăng Long về nhà chấm. Anh đã nhường một phần công việc của anh cho tôi, trả thù lao cho tôi rất hậu. Với khoản tiền này, anh đã giúp, tạo thuận lợi cho việc học Đại học của tôi thời gian ấy.

Cuối năm 1944 Tổng hội sinh viên tổ chức một buổi nói chuyện ở giảng đường trường Đại học Hà Nội. Theo giới thiệu các báo, người thuyết trình là luật sư Phan Mỹ nói về phong trào đấu tranh của nhân dân Airolen chống ách thống trị của Đế quốc Anh.

Buổi giới thiệu ấy đã có sức cuốn hút lớn với đông đảo các tầng lớp thanh niên Hà Nội nên số người đến nghe nói chuyện rất đông, ngồi chật cả 3 tầng giảng đường nhà trường.

Từ câu chuyện đấu tranh của nhân dân Airolen, anh Phan Mỹ đã khơi dậy lòng yêu nước và phong trào nổi dậy giành độc lập, tự do của người Việt Nam.

Với cách diễn đạt có sức thuyết phục của luật sư Phan Mỹ, sau buổi nói chuyện người nghe xúc động vỗ tay kéo dài. Nhiều nhóm thanh niên đã hát vang bài ca: "Tiếng gọi sinh viên" của nhạc sĩ Lưu Hữu Phước.

Luật sư Nguyễn Xuân Thảo trước đây đã một thời hoạt động sinh viên với anh Phan Mỹ, nay đã ở tuổi 90 vẫn minh mẫn kể lại những chuyện ở Hà Nội trước Cách mạng Tháng 8-1945:

- Thời kỳ ấy chúng tôi: Phan Mỹ, Dương Đức Hiền, Vũ Văn Cẩn, Nguyễn Ngọc Minh, Phạm Thành Vinh, Lê Văn Giăng... tham gia hoạt động trong Tổng hội sinh viên và đoàn tráng sinh Lam Sơn do anh Hoàng Đạo Thuý phụ trách.

Chúng tôi thường gặp nhau tại trụ sở Tổng hội lúc thì ở đường Corêvôt (nay là Thuyền Quang) lúc thì ở nhà Đấu xảo (nay là Cung Văn hoá Hữu nghị) lúc ở Việt Nam học xá (trường Đại học Bách Khoa

ngày nay) bàn chuyện hoạt động Việt Minh trong sinh viên, học sinh lúc đầu là chống Pháp sau chuyển sang chống Nhật.

Bác Thanh Sơn, vợ luật sư Xuân Thảo nói:

- Lúc ấy chúng tôi thường hay đến nhà số 70 phố Giấccanh (nay là Ngô Thì Nhậm) thương yêu nhau như anh em ruột thịt trong gia đình. Các bạn thường gọi thân mật nhóm các anh là nhóm “70 Giấccanh”. Anh Phan Mỹ lúc ấy chưa có vợ, xông xáo nhất hội đã thay mặt anh em giúp tổ chức đám cưới cho anh Vũ Văn Cẩn lấy chị Từ Thị Giốc năm 1943 rồi đám cưới anh Dương Đức Hiền - chị Thanh Thủy năm 1944.

Thời gian sau anh Phan Mỹ dẫn đầu một nhóm sinh viên đến biểu tình trước Sở Hiến binh Nhật ở gần hăng dầu Sell (phố Trần Hưng Đạo hiện nay) phản đối hành động tàn bạo của phát xít Nhật với sinh viên Hà Nội. Phan Mỹ và một số sinh viên tiếp tục bị bắt giam. Một số vẫn tập hợp bên ngoài đòi thả những người bị bắt. Cuối cùng giặc Nhật phải thả Phan Mỹ cùng một số người đang bị chúng bắt giữ. Anh Nguyễn Xuân Thảo vẫn bị Nhật giam cho đến 17-8-1945 mới được thả.

Biết Phan Mỹ sống cùng anh mình là luật sư Phan Anh đang là Bộ trưởng Bộ Thanh niên trong Chính phủ Trần Trọng Kim, hiến binh Nhật đã đưa nhân viên đến khám xét nhà các anh ở nhà số 74 phố Hàng Bạc, Hà Nội.

Đầu năm 1990 ông Stain Tonesson - một nhà sử học Na Uy đã gặp phỏng vấn ông Phan Anh nhiều chuyện trong đó có hỏi về ông Phan Mỹ (lúc ấy đã mất).

Ông Phan Anh trả lời:

- Việc khám nhà tôi ở phố Hàng Bạc thời gian ấy có lẽ Hiến binh Nhật muốn lùng bắt người em ruột tôi là Phan Mỹ nhưng lúc đó Phan Mỹ đã đang trên chiến khu Việt Bắc.

Thực ra từ tháng 6-1945 nhóm Việt Minh Phan Mỹ, Dương Đức Hiền... đã lên chiến khu Tân Trào cho đến gần ngày Tổng khởi nghĩa tháng 8-1945 mới trở lại Hà Nội.

Nhà sử học S. Tonesson hỏi tiếp luật sư Phan Anh:

- Có phải ông Phan Mỹ sau này là Bộ trưởng và khi quân Pháp đổ bộ lên Hải Phòng ông ấy làm Trưởng đoàn Việt Nam trong đoàn Liên kiểm Việt - Pháp?

Tôi được đọc một tài liệu viết: “Trong một cuộc kiểm tra ở Hải Phòng, hai bên du kích Việt Nam và quân đội Pháp đương đầu với nhau bằng

súng đạn thì ông Phan Mỹ đã từ trên xe nhảy xuống phanh ngực trước quân đội Pháp”

Luật sư Phan Anh nói:

- Đúng là lúc đó Phan Mỹ làm nhiệm vụ Liên kiểm và có xông pha... Nhân ông nói lại chuyện này tôi xin kể ông nghe một chuyện. Đó là một cuộc nói chuyện giữa hai đoàn kiểm tra Việt - Pháp. Trời nóng nực, Phan Mỹ đã xin phép cởi áo ngoài rồi xắn tay áo sơ mi lên tận vai, mồ hôi nhễ nhại hùng hổ nói chuyện với đối phương...

Ông khách 35 tuổi người Na Uy phá lên cười:

- Thật là một hành động dũng cảm có một không hai. Người phương Tây chúng tôi không thể tưởng tượng nổi.

- Người Pháp và sau này cả người Mỹ cũng không hiểu được con người Việt Nam đâu.

- Đúng vậy. Cho nên trong cuộc đi thăm Việt Nam hơn một tháng lần này tôi cố gắng tìm hiểu đất nước và con người Việt Nam. Chuyện ông vừa kể giúp rất nhiều cho tôi về vấn đề này.

*

Sau Cách mạng Tháng 8-1945, luật sư Phan Mỹ nhận nhiệm vụ làm Thư ký Ủy ban bảo vệ thành phố Hà Nội, công tác ở ban Liên kiểm Việt - Pháp, Chánh án Tòa án quân sự, Chánh văn phòng Bộ Quốc phòng. Toàn quốc kháng chiến ông được chuyển làm Chánh văn phòng Chủ tịch Phủ, Chánh văn phòng Thủ tướng Phủ, Chánh văn phòng Phủ Thủ tướng. Đoàn kết được anh chị em trong cơ quan hoàn thành tốt nhiệm vụ nên ông Phan Mỹ được Hồ Chủ tịch, các ông Phạm Văn Đồng, Trường Chinh... cùng anh chị em cùng công tác tin yêu, quý mến.

Bác Nguyễn Chính, một cán bộ công tác nhiều năm với luật sư Phan Mỹ ở Văn phòng Bộ Quốc phòng, văn phòng Phủ Thủ tướng vừa qua đã giới thiệu với một số bạn cũ tập viết có độ dài 99 trang nói đến thời gian cùng làm việc trên An toàn khu Việt Bắc với ông Phan Mỹ. Bài viết có đoạn:

“... Sức làm việc sôi sục cuộn cuộn của anh Bầy (Phan Mỹ) nằm bên trong chứ không lộ ra ngoài... Tôi cho rằng đây là một đặc điểm hiếm có của anh. Chưa bao giờ thấy anh mất bình tĩnh dù gặp không ít trường hợp đáng phải như thế. Cũng chưa một lần thấy anh quát tháo nạt nộ ai... Trong làm việc anh rất nguyên tắc nhưng trong sinh hoạt lại rất quan tâm thương yêu anh em. Một đặc điểm đặc biệt của anh Bầy là anh thích đùa và rất giỏi đùa. Có người châm chọc anh thì anh vui đùa tìm cách châm chọc lại chứ không hề cáu giận... Ai cũng thương

yêu, quý mến anh Bảy...”

Nói về cách làm việc của anh Phan Mỹ các bạn thường kể với nhau câu chuyện:

- Giữa năm 1947 Chính phủ Pháp cử Cao uỷ mới Emile Bolaert thay Đô đốc D'Argenlieu. Một hôm đài phát thanh Pháp - á (France - Asie) đưa tin sẽ truyền tiếng nói của Bolaert trong một bài diễn văn quan trọng nói về chính sách của Pháp ở Đông Dương.

Được tin này Bác Hồ đã gặp nói anh Phan Mỹ cử ngay người văn phòng sang đài Phát thanh Tiếng nói Việt Nam yêu cầu thu và ghi lại toàn văn bài phát biểu của Bolaert đưa Bác để nắm kỹ luận điểm của Chính phủ Pháp hiện nay, tìm chiến lược đối phó thích ứng.

- Công việc quan trọng, thời gian gấp, đài phát thanh lại ở xa, cách văn phòng nhưng hai ngày đường bộ. Để thực hiện nghiêm chỉnh chỉ thị Bác Hồ, anh Phan Mỹ đã giao việc này cho trạm liên lạc anh Phượng. Anh Phượng là một Việt kiều cựu binh sĩ Pháp ở Paris theo Hồ Chủ tịch từ Fontainebleau về nước tháng 10-1946 được điều phụ trách trạm liên lạc của Văn phòng Bộ Quốc phòng rồi cùng anh Mỹ sang Văn phòng Chủ tịch Phủ. Hai anh Đàm và Cáp trong trạm liên lạc đã đạp xe mang thư “hoả tốc” đến đài phát thanh. Bolaert vừa phát biểu sáng ngày 11-9-1947 thì ngay chiều hôm ấy, anh Phan Mỹ đã mang tập tài liệu ghi toàn văn bài nói của Bolaert về báo cáo Bác Hồ. Bác nhận định chính sách chiến tranh của Pháp sắp tới sẽ nguy hiểm hơn...

Tháng 10-1947 giặc Pháp mở cuộc tấn công quy mô lớn lên Việt Bắc, một số cánh quân Pháp đã tiến sát gần cơ quan Chính phủ Trung ương.

Anh Phan Mỹ với tác phong quân sự như khi còn ở Văn phòng Bộ Quốc phòng đã tổ chức “quân sự hoá” cơ quan từ nhiều ngày trước nên khi giặc Pháp đánh lên, toàn thể anh chị em văn phòng đã di chuyển người và các tài liệu dụng cụ cơ quan ra một khu an toàn, ngoài ra còn góp sức bảo đảm cho việc đưa gia đình các cụ Bùi Bằng Đoàn, Phan Kế Toại, Vi Văn Định... sang các khu rừng xa địch.

Cơ quan vừa chuyển từ Phương Giao, Xuất Tác... sang Nhất Thế thì được tin giặc Pháp tràn vào đốt phá hầu hết khu Phương Giao, Xuất Tác.

Và đây là một số dòng viết của ông Vũ Đình Hoè nguyên Bộ trưởng Bộ Tư pháp:

“... Quãng đời 8 năm cùng sống trên An toàn khu Tân Trào - Tuyên Quang ở sát cạnh nhau, “duyên nợ” gắn với nhau nhiều thì tình bạn Mỹ - Hoè mới thật là sâu đậm...”

Đời sống tinh thần của cơ quan và gia đình được anh Bầy săn sóc đặc biệt.

Vào khoảng 1950 có lần tôi làm đơn xin từ chức Bộ trưởng Tư pháp. Trước khi làm đơn tôi mất ăn mất ngủ người cứ bơ phờ.

Được tin anh Phan Mỹ đến thăm, tôi rút mảnh giấy từ túi áo ra, dụi dè đưa anh xem.

Anh liếc mắt đọc rồi nói luôn:

- Cậu điên à? Rồi anh vò lá đơn vứt xuống đất. Tôi ngồi thừ người. Phan Mỹ chạy lại ngồi bên. Có lẽ anh hối hận vì đã nổi nóng vô lý nên đầu dụi:

- Mình lỡ miệng. Xin lỗi. Có chuyện gì khổ tâm thì cứ nói tớ nghe. Cần thì mình sẽ báo cáo Ông Cụ cho.

Tôi ngập ngừng rồi kể nỗi ám ức trong lòng.

Phan Mỹ an ủi:

- ừ, thế thì quá lắm. Nhưng hôm nay mình đến với cậu là vì có cái này, có lẽ chữa được bệnh cho cậu đấy.

Anh đặt nhẹ vào tay tôi một danh thiếp của Bác Hồ có dòng chữ:

“Chúc chú Hoè chóng mạnh. Có miếng sâm đây, chú mài ra mà uống”.

Tôi xúc động đứng dậy nghẹn lời: “Bầy ơi. Mình khỏi bệnh rồi”.

Quả thật mấy chữ và quà của Bác đã làm tôi sống lại.

Tháng 8-1971, sông Hồng lũ đỏ về to chưa từng thấy. Đê Nhất Trại (Gia Lương) vỡ, đứt một đoạn gần 400m nếu không hàn được ngay thì cả vụ lúa tháng 10 sẽ mất trắng. Nạn đói đe dọa sẽ còn to hơn cả trước Cách mạng Tháng 8-1945. Mà cả con đường số 5 cũng bị tắc nghẽn. Việc vận chuyển vũ khí nặng chi viện cho miền Nam bốc từ cảng Hải Phòng lên cũng bị ngừng lại. Trách nhiệm của Bộ Thủy lợi nặng nề vô cùng. Chánh văn phòng Phan Mỹ “đặc phái viên” đại diện Chính phủ đến tận nơi cùng Bộ Thủy lợi hàn được đê chống lũ.

Sau sự kiện này, Phan Mỹ được điều sang làm Thứ trưởng Bộ Thủy lợi và Điện lực. Thời gian sau anh được điều lại về nhận nhiệm vụ Bộ trưởng Chủ nhiệm Văn phòng Phủ Thủ tướng.

Năm 1981 tôi vào thăm anh Bầy ở khoa “Cấp cứu hồi sức” bệnh viện Hữu Nghị Việt Xô.

... Tôi đến bên giường, nắm lấy đôi bàn tay anh đã lạnh lạnh.

Anh nhìn tôi nhoẻn miệng cười

- Phăng teo rồi Hoè ạ.

Đêm ấy anh tắt thở. Người chiến sĩ kiên cường của Bác Hồ đã theo Bác ra đi.

Phục quá! Và thương quá anh Bầy ơi!"

*

Tôi đã được đọc, được nghe nhiều câu chuyện về cố Bộ trưởng Phan Mỹ trong một số bài viết, một số lời tâm sự của bạn bè và người thân về ông, một trí thức Cách mạng yêu nước đã có một cuộc sống và tình thương chiếm được lòng quý mến, khâm phục của nhiều anh chị em cùng sống, cùng làm việc.

(Báo Văn nghệ)